

Hvad med litteraturen?

Hvad med litteraturen?

Dansk litterær kritik og poetik
1800 - 2016

Udvalgt og redigeret af
Malene Breunig og Lars Handesten

Syddansk Universitetsforlag

© Forfatterne, redaktørerne og Syddansk Universitetsforlag 2017

Sats og tryk: Narayana Press

ISBN: 978-87-7674-973-6

Det har i visse tilfælde ikke været muligt at identificere
rettighedshavere til bogens tekster. Skulle nogen ønske at
påberåbe sig sådanne rettigheder, kan forlaget kontaktes.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse
af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge
overenskomst med Copydan.

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

DK-5230 Odense M

Tlf. 65 50 17 40

www.universitypress.dk

INDHOLD

- 9 Forord
- 13 Adam Oehlenschläger: Af "Fortale" til *Nordiske Digte*
- 16 Poul Martin Møller: "Brev til en Dame"
- 19 N.F.S. Grundtvig: Af brev til Ingemann om digtet *Nyaars-Morgen*
- 21 J.N. Madvig: Af anmeldelse af St.St. Blichers *Samlede Noveller*
- 26 Johan Ludvig Heiberg: Af anmeldelse af Oehlenschlägers *Dina. Tragisk Drama*
- 32 H.C. Andersen: "Poesiens Californien"
- 37 Georg Brandes: Af "Indledning" til *Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur*
- 43 Pauline Worm: To indlæg om kvindelitteraturens vilkår
- 46 Herman Bang: Af "Lidt om dansk Realisme"
- 50 J.P. Jacobsen: Af brev til Edvard Brandes
- 51 Georg Brandes: Af *Det moderne Gjennembruds Mænd*
- 61 Herman Bang og Georg Brandes: Diskussioner om problemdebatterende litteratur
- 67 Valdemar Vedel: Af "Moderne Digtning"
- 74 Herman Bang: Af "Impressionisme"

- 77 Johannes Jørgensen: Af "En ny Digtning"
- 79 Johannes Jørgensen: Af "Symbolisme"
- 82 Sophus Claussen: Af "Et Interview om den nyeste literære Retning i Danmark"
- 83 Jeppe Aakjær: Af "Livet og Poesien"
- 89 Jeppe Aakjær: "Forord" til *Artikler og Taler*
- 90 Martin Andersen Nexø: "Om Kunst og Menneskelighed"
- 92 Rudolf Broby-Johansen: *Forsvarstale for BLOD*
- 98 Johannes V. Jensen: Af "Det moderne Menneske"
- 102 Tom Kristensen: Af "Den unge Lyrik og dens Krise"
- 109 Hans Kirk: "Literatur og Tendens"
- 115 Poul Henningsen: Af "Varieterevyen"
- 117 Poul Henningsen: Af "Hjul og Stejle"
- 123 Paul La Cour: Af *Fragmenter af en Dagbog*
- 130 Martin A. Hansen: Af "Konvention og Formaand"
- 137 Tage Skou-Hansen: Af "Forsvar for prosaen"
- 146 Ivan Malinowski: "De tomme sokler"
- 154 Torben Brostrøm: "Det umådelige mådehold"
- 163 Villy Sørensen: "Digteren og virkeligheden"
- 170 Elsa Gress: "Den kvindelige forfatters situation igår og idag"

- 178 Anders Bodelsen: "Facts – dødvægt eller poesi?"
- 182 Hans-Jørgen Nielsen: "Hr. Godot, formoder jeg? Mod en attituderelativisme"
- 188 Hans-Jørgen Nielsen: Af "Modernismens tredie fase: Fra erkendelse til eksempel"
- 194 Per Kirkeby: "Jeg er eklektiker. Manifest"
- 196 Svend Åge Madsen: Af "Was ist ein Bild?"
- 202 Per Højholt: "Alligevel skriver man jo en bog, af og til"
- 208 Dan Turèll: "Sprogets Tredie Øje"
- 212 Per Højholt: Af *Intethedens grimasser*
- 218 Hans-Jørgen Nielsen: "Litteraturens 'omfunktionering'"
- 221 Suzanne Brøgger: "Inderligt talt. Om bekendelseslitteraturen som livseksperiment"
- 227 Dan Turèll: Om "Mentalt manifest/schizofren symfoni"
- 235 Søren Ulrik Thomsen, Michael Strunge, Sam Fleischer og Bo Green Jensen: "Det der er så fedt ved digte er, at de ikke kan bruges til noget ..."
- 253 Søren Ulrik Thomsen: Af *Mit lys brænder*
- 255 Jens Chr. Grøndahl, Jens Martin Eriksen og Michael Kvium: "At udfylde et tomrum"
- 260 Pia Tafdrup: Af *Over vandet går jeg. Skitse til en poetik*
- 265 Inger Christensen: "Hemmelighedstilstanden"
- 271 Solvej Balle: "Kulturens møblement – og naturens"

INDHOLD

- 282 Niels Lyngsø: Af "For en verdensvendt poesi. En poetikskitse fra sidelinjen"
- 288 Søren Ulrik Thomsen: *Af En dans på gloser*
- 295 Jan Sonnergaard: "Alt for lidt litteratur brækker sig i disse dage"
- 298 Niels Frank: *Af Livet i troperne*
- 300 Kirsten Hammann: *Af Bruger De ord i kaffen?*
- 307 Lars Skinnebach og Tue Andersen Nexø: "Subkultur og sovepude"
- 309 Christina Hesselholdt: "Et kort og urimeligt udfald mod den centraleuropæiske roman"
- 312 Niels Frank: *Af Alt andet er løgn*
- 319 Mikkel Thykier: *Af Over for en ny virkelighed*
- 326 Pablo Llambías: "Af en rektors bekendelser"
- 330 Elisabeth Friis, Asta Olivia Nordenhof og Mikkel Frantzen: "Generation etik"
- 334 Asta Olivia Nordenhof: Af bloggen *jegheddermitnavnmedversaler*
- 335 Kristina Nya Glaffey og Maja Lee Langvad: "Åbent brev til Lars Bukdahl"
- 339 Olga Ravn: "Manifest: Sorry Mallarmé"

Forord

Kulturkritikeren, forfatteren og designeren Poul Henningsen skrev i 1933 et essay med titlen "Hvad med Kulturen?" Det skete i et stærkt politisk polariseret klima, hvor traditionalister og modernister tørnede sammen i et slagsmål om, hvilken retning kulturen skulle tage, og hvilken rolle den overhovedet havde at spille. Henningsens sigte var at skabe et tidssvarende kulturprogram, idet han tog kulturens forandringspotentialer særdeles alvorligt. Kultur var ikke noget, man kunne overlade til traditionsbunden vanetænkning endside lade falde i kløerne på nazisterne; kultur havde en afgørende samfundsreformerende dimension, som burde udnyttes. Poul Henningsen skrev i denne forbindelse mest om design, arkitektur og billedkunst, mens han lod den litterære kultur ligge, men man kunne både dengang og i dag med lige så god ret spørge: Hvad med litteraturen?

Det spørgsmål er da også indirekte blevet stillet igen og igen gennem de seneste 200 år, og der er blevet svaret på mange forskellige måder. Når spørgsmålet er blevet ved med at spøge, hænger det sammen med, at litteraturens art og funktion ikke er givet på forhånd. Der var engang, hvor digtere først og fremmest var i kirkens eller kongens tjeneste, men efter at de blev sat fri af den bestilling i løbet af 1700-tallet, blev det mere uklart, hvori deres mission så bestod. Hvilke – om nogen – herrer skulle litteraturen tjene? Både forfatterrollen og skønlitteraturens funktion kom til diskussion, og det har ikke skortet på debat herom.

Denne antologi har til hensigt at præsentere en kronologisk række af centrale danske bidrag til litteraturredebatten fra begyndelsen af 1800-tallet og frem til i dag. Udvalget af denne debat er ikke gengivet efter tekstkritiske kriterier, men er først og fremmest tænkt til studie- og undervisningsbrug inden for litteraturfagene ved universiteter og seminarier samt i mindre målestok i gymnasieskolen. Enhver med interesse for dansk litteraturredebat vil dog gennem tekststudiet kunne få indsigt i dens historiske udvikling og dominerende positioner.

Udvalgets tekster kredser om en række tilbagevendende temaer. Det drejer sig typisk om nation, køn og klasse i litteraturen; om forholdet mellem litteratur, samfund og metafysik; om litteraturens og forfatternes engagement og æstetiske, etiske og politiske holdninger; om forholdet mellem form og indhold, og mellem form og udtryk; om tradition og behovet for nye udtryksformer og erkendelsesinteresser; om inspirationens betydning, og hvilken funktion den skabende kunstner har. Udvalget afspejler således skiftende tiders og forfatteres opfattelse og behandling af disse temaer.

Hovedparten af teksterne diskuterer dermed i bred forstand litteraturens funktion. Men ofte fremsætter de også præferencer eller ligefrem regler for dens formelt-æstetiske udtryksformer og krav om disse udtryksformers samtidighed. I nogle tilfælde foregiver teksterne at levere en tilsyneladende deskriptiv beskrivelse af en historisk udviklingslinje, fx for at kunne gøre status over samtidsaktuelle tendenser, men ærindet er altid normativt. Teksterne er først og fremmest positionsmarkeringer og må forstås ud fra deres specifikke tilblivelsessammenhænge. Disse sammenhænge er det ikke hensigten at fremstille i denne antologi, og læseren henvises derfor til litteraturhistoriske fremstillinger og leksika, som er tilgængelige både i bogform og på nettet.

De tekster, vi har valgt at bringe, består primært af de litterære forfatteres egne refleksioner, men også bidrag af enkelte toneangivende forskere og formidlere som Georg Brandes og Torben Brostrøm er med. Teksterne omfatter genremæssigt både essays, pamfletter, kommentarer, introduktioner og poetikker – i enkelte tilfælde tillige interviews. Stilistisk er de også af vidt forskellig art og giver både indtryk af samtidige litterære normer og af de medier, der kommunikeres i. Der er således himmelvid forskel på den slebne sentensagtige stil i Paul la Cours poetik og den anderledes spontane, korte kommentar på Asta Olivia Nordenhofs blog.

De længere poetikker af fx Paul la Cour og Pia Tafdrup bringer vi kun i uddrag, ligesom vi også har saktet i en del af de kortere tekster og udeladt en del namedropping, ekskurer og diskussioner, der er så indforståede, at de kalder på lange og omstændelige historiske udredninger. Vi har her bestræbt os på at gøre hver tekst så umiddelbart læselig for et nutidigt publikum som muligt. Det betyder dog langt fra, at de alle er lige nemme at gå til. Det kræver både vilje og nysgerrighed at give sig i kast med flere af de ældre tekster, ligesom mange af teksternes tankegods kan være krævende.

Dansk litteratur og kultur er naturligvis ikke uden forbindelse til omverdenen, hvad netop de ca. 200 års debatmiljø, som vi bringer tekster fra, er et levende bevis på. Alligevel rummer vores tekstudvalg alene bidrag af danske forfattere. Indflydelsesrige eksempler på udenlandske litteraturkritiske og kulturdebatteerende tekster kunne helt givet udpeges, og debattørerne gør det ofte også i deres tekster, men en inddragelse af disse tekster ville ganske enkelt sprænge rammerne for denne antologi. Efter vores opfattelse giver det dog også god mening at fokusere på danske bidrag. Dels fordi inspirationen fra og referencerne til andre landes debatmiljøer er implicit eller eksplicit til stede her. Dels fordi den litterære og kulturelle offentlighed i Danmark på godt og ondt ofte synes at have udgjort sit eget lille, og til tider noget indspiste og selvcentrerede, reservat.

Udvalget rummer en overvægt af tekster, som plæderer for en moderne litteratur eller ligefrem fordrer en slags modernisme. Og det er ikke så underligt, da netop modernismen og den til moderniteten knyttede litteratur og kultur har haft den æstetiske selvrefleksion som et centralt tema. Både i litteraturen selv og i teksterne om den har man kredset om, hvad det vil sige at være skabende kunstner, hvori det kunstneriske sprog består, hvad forholdet mellem sprogkunst og verden er etc. Den realistiske strømning har derimod ofte været repræsenteret ved forfattere, der har forholdt sig påfaldende tavse om deres eget virke og tilsyneladende har næret en tro på, at litteraturen "taler for sig selv", fordi forholdet mellem deres litteratur og virkelighed ikke er nogen kompliceret sag. Fx er der en påfaldende forskel på refleksionsniveauet hos symbolistiske og realistiske digtere omkring forrige århundredeskifte. Hvor Johannes Jørgensen og Sophus Claussen var optaget af refleksioner over digtekunsten, engagerede forfattere som Martin Andersen Nexø og Jeppe Aakjær sig stort set ikke i offentlige diskussioner om deres litterære virke. Prioriteringen af de modernistisk orienterede debattekster i denne bog afspejler derfor ikke et særligt ønske om at fremhæve netop dem, men at de simpelthen udgør et absolut flertal.

Tekstudvalget kan således ikke altid siges at være repræsentativt for den litteratur, der faktisk er blevet skrevet, eller den litteratur og kultur, der har fået særlig betydning i eftertiden. Den skævhed må man holde sig for øje. Til gengæld har vi ønsket at være så tro som muligt mod de holdninger, der er kommet til orde. Vi har derfor valgt kun at gengive samtidige indlæg, mens retrospektive tekster af forfattere, som på afstand af begivenhederne har kunnet forholde sig mere klart argumenterende og analyserende, men tillige mere redigerende og efterrationaliserende, er fravalgt. Kun hvis en "genfortælling" har skullet tjene et aktuelt litteraturpolitisk eller poetisk sigte er den slags tekster taget med – det gælder bidrag af Georg Brandes, Tom Kristensen, Torben Brostrøm og Hans-Jørgen Nielsen, der alle ser tilbage for med større vægt at kunne påpege tendenser i samtidens litteratur. For dem og mange andre tegner der sig tydelige karakteristika for debat- og kritikgenrerne, nemlig at man vil formidle en forhistorie for at kunne udpege, hvem man er rundet af, hvad man lægger afstand til, og hvor man bibringer nyt.

Antologiens tekster dækker tidsrummet fra romantikken og frem til diskussionerne om den såkaldte Generation etik i 2014. Fra perioden 1800 til 1870 har vi valgt at bringe debatterende tekster, som især angiver forskellige nationalromantiske positioner og et begyndende opbrud herfra. Hovedvægten er lagt på det moderne gennembrud og det 20. århundrede, idet vi skønner, at man her finder holdninger og diskussioner, som stadig-

væk har aktualitet, og som kan sætte vores egen samtids debatter ind i en historisk kontekst.

Bidragene til antologien er bragt i kronologisk orden. Vi har således fravalgt tematiske disponeringer af stoffet, ligesom vi har afholdt os fra kategoriseringer efter holdninger og generationer eller andet, der lægger et tolkende og pædagogisk filter ned over materialet. Teksterne fremstår desuden ukommenterede og uden ordforklaringer eller forfatteroplysninger, hvorfor vi må opfordre læseren til selv at konsultere ordbøger, encyklopædier eller oversigtsværker, hvor det er nødvendigt for forståelsen.

Malene Breunig og Lars Handesten